

Ovidiu PECICAN

Transznetikus párt avagy polgári fórum?

A *Provincia* múlt heti (5.) száma új rovatot indított, *Műhely* címmel. A folyóirat első négy számának megjelenése után kerül sor arra, hogy *Molnár Gusztáv* interjúja (*Új public space megeremtéséről van szó*) és *Marius Cosmeanu* cikke (*Posztkommunisták, tépelődők és demokraták*) nyomán eddigi közös erőfeszítéseink céljait átgondoljuk. Valóban, a kiadvány eddigi számaira is jellemző kitartó disputa jó alapja lehet a továbblépést megelőző visszatekintő elemzésnek. De *Molnár* Gusztáv interjújában a visszatekintésnél érdekesebbnek tűntek számomra a jövőre vonatkozó tervek.

Az egyik: egy transznetikai párt megalakítása, amelynek a szerkesztők és munkatársak gárdája lehetne a magja. Ennek az elgondolásnak két olyan vonatkozása is van, amelyhez én másképp viszonylok. Nem tűnik számomra sikeres ötletnek egy – még egy! – új párt megalakítása, amikor a (román) közélet színterének problémája épp a pártosodás inflációja. Egy ilyen új párt a legjobb esetben is csak a politikai osztályt gyarapítaná, azt a réteget, amelynek különleges alkímiával gyakran sikerült tiszteletreméltó, olykor egyenesen kiváló egyéneket kínos politikai bábfigurákká átgúrnia. Mert – például – nem igazán dicsőség az, hogy miután az irodalmi élet egyik legfontosabb véleményező-revolt valaki, s a liberalizmus idealistái az ország egyik lehetséges elnökeként tekintettek rá, egyszerűen visszaminősül az egyik történelmi párt nyolcvan éves epigrammairól elnökének szürke és szomorú hadnagyocskájává¹. Az sem kevésbé szánalmas dolog, hogy egy természetes adottságait rosszul használó antiszemita költő², az egykori diktátor hízelgő kiszolgálója, egy szélsőségesen reakciós, hazafisággal manipuláló párt elnökévé válik, még akkor is, ha sikerül ehhez egy választói réteget (melynek kétségbeesett kismemberei és katonatisztai a hangadói) meggyőznie. Tétézzük fel, hogy ez az új párt csak jó szándékú, kompetens és erkölcsös emberekből tevődne össze. Nos, így sem jutnánk messzire, mert – akarva-akaratlanul – nekik is abban a populista és nyáj-szellem által uralt politikai életben kellene tevékenykedniük, amely már az első öt percben kompromittálná őket (ne feledjük ugyanis: a politika az egyezkedés és a kompromisszum tudománya!).

De van az elgondolásnak egy érvényes része: egy multikulturális vita- és cselekvést kezdeményező fórum létrehozása. Igen, ez hasznos lenne, s meg is lehetne valósítani! Adjunk lendületet az emberekben rejlő polgári érzületnek, s kezdjük ezt a legelső szinten, szembeszegülve a polgármesterek visszaéléseivel, olyan kezdeményezésekkel, amelyek rákényszerítik a városatyákat arra, hogy ne a csúcson levők (propagandisztikus, választási célzatú) szeszélyeire, hanem a helyi közösségek igényeire figyeljenek.

Nem azt állítom, hogy a politikai életben nincs javítanivaló, hogy nem lehet azt jobbitani. Csúpn úgy hiszem, vannak sokkal sürgetőbb, nem kimondottan politikai relevanciájú szükségletek. Tíz év elegendő volt annak kiismerésére, hogy mire korlátozódik a politika dinamikája Romániá-

ban. Üres szónoklatokra és kétes nyáj-szellemre! A külpolitikát, egyrészt, a térség erőviszonyai és a nagy nemzetközi szervezetek szabják meg, másrészt a választópolgárok irányából érkező nyomás. Belpolitikában a kormányzó klikk – bármelyik legyen is az – érdekei a meghatározóak, s a háttérben az általános és növekvő nyomor áll. Ahol tényleg lehet tenni valamit, anélkül, hogy oly közvetlenül és elviselhetetlenül függjenek e párhuzamos, cinikus játékosok által mozgatott világ mechanizmusaitól, az a közérdek (egyelőre virtuális) tere, az a tér, amely kilép a politika hatásköréből (vagy nem lép be abba). Egy példa erre: a *Polgári Szövetség*. Némi bizonytalankodás után, Ana *Blandiana* okos döntése nyomán e szervezet a parlamenti politizálás játéktéren kívül maradt. Ennek tízéves mérlege: a *Polgári Szövetsége* adott egy államfőt Romániának, egy másikkal csődöt mondott, jelen volt a meghatározó vitákban, és az idők során minden lényegi dilemmával terhes kérdésben a saját – olykor emlékezetes – álláspontját fejtette ki. Ami pedig Ana *Blandiana* t, személyisége sem „kopott meg” az évtized csatáiban, abban a mállasztó közegben, amely nemzeti dicsőségünk annyi nagy alakját beszennyezte.

Már megírtam s most is fenntartom: egy *mindenfélre (képzelt vagy valós) etnikai elkülönülést meghaladó polgári fórum* létrehozása volna az az újítás, amelyre Erdélynek a jelen pillanatban, úgy tűnik, leginkább szüksége van. S még csak nem is egyetlen ilyen fórumra, hanem többre, többféle, amelyek eredményesen tudnának animálni egy olyan társadalmat, amely megszokta, hogy néha drámai kitérésekkel, de inkább passzívan viselje el saját kifosztását és szembehuzását.

Erdély nem organikus egység, inkább hazák kötege

De mivel Erdélyről mindannyian úgy beszélünk, mintha ezen a földrajzi-történelmi entitáson visszavonhatatlanul egyazon dolgot értenénk, engedjünk meg nekem, hogy megjegyezzem, e dolog pontosításra szorul. Amikor ma Erdélyről beszélünk, több történelmi valóságot összekapcsoló absztrakciót használunk. A mi kortárs Erdélyünk nem csúpn a történelmi Erdélyt foglalja magában, hanem az úgynevezett *Partiumot* is. A Bánság, a Maros alsó szakasza (Arad), Bihar, a Szilágyság, Szatmár és Máramaros a múltban közigazgatásilag sem tartoztak Erdélyhez. A történelmi Erdély és – mondjuk – az Arad környéki románság társadalmi helyzetében – legalábbis a modern korban – jelentős különbségek voltak, az utóbbiaknak sokkal több joguk volt, és a jobbságtól is hamarabb megszabadultak.

A mostani helyzet helyes megértéséhez azonban a történelmi Erdély sajátosságait is figyelembe kell vennünk. Sikerral alkalmazhatnánk az amerikai Jackson *Turner* elméletét, a „szekcionalizmust”, még akkor is, ha a román és magyar történészek egyaránt haboznak – akár félelmükben, akár mert számukra ismeretlen a módszer – alkalmazni azt. Az egyes térségek sajátosságait minél pontosabban rögzítenünk kellene, ha valamit érteni kívánunk Erdélyünk alkataból. Egyféleképpen fejlődött a Barcaság, másképp Hátszeg vidéke vagy Máramaros. (Ezeket emlitem, mert ezekről a „vidékekről” már rendelkezünk történelmi monográfiákkal.) Mindegyiküket az együttélés egy-egy külön típusa jellemzi, ezek tanulmányozása pedig

olyan megközelítést igényel, amely nem tekinthet el a sajátos társadalmi helyzetet kialakító gyökerektől, sem azoktól a sajátos reprezentációkról, amelyeket az egyik etnikum a másikkal kialakít. További példák: a Székelyföld, az Avas-vidék vagy a Bánság – amelyeknek kutatása csak részleges vagy egyoldalú volt – szintén megérdemelnének, legalább nemzedékenként, egy vitát.

Még nincs ilyen Erdély-történelmi – aszó mai, tágabb értelmében –, s nem úgy tűnik, hogy valaki vállalná megírásának kezdeményezését. Mind a román, mind a magyar politikusok az említett valóságától eltekintő diskurzusokat kedvelik, s manipulálnak, amikor egy képzeletbeli egységes Erdélyre hivatkoznak, amely saját (valós vagy színlelt) tudatlanságukon alapul. Alighanem azt hiszik, hogy a különböző térségek közti különbségek előtérbe helyezése ellentmondásba kerül a román egység eszméjével, illetve, a magyar Erdély esetében, kellemetlen azokra a vidékekre nézve (ilyen például Hátszeg, Fogaras vidéke vagy Máramaros), ahol a románok korai és masszív jelenléte dokumentumokkal is bizonyítható.

Másfajta „Romániák”

Természetesen, ez nem csak Erdély kérdése. Már *Dimitrie Cantemir*, a *Descriptio Moldaviae* szerzője is felhívta a figyelmet a XVIII. század első felében arra, hogy Moldvában több, jelentős autonómiával rendelkező „ország” létezik (mint például Fălcui, Tigheci, Vrancea). Mi több, a középkori Moldva államszervezetén belül két tartomány létezett, a Tára de Sus (Felső Ország) és a Tára de Jos (Alsó Ország), amelyeket egy-egy „kormányzó” (*mare vornic*) vezetett. Hasonló módon foglalta magában Havasalföld az olteni bánságot, melyet a bán, egy uralkodónak alárendelt nagybojár vezetett, s amelynek igazgatása az állam többi részétől függetlenül, autonóm módon történt. Mind Moldvában, mind Havasalföldön felfedezhetjük – minden különösebb erőfeszítés nélkül – azokat a kisebb egységeket, amelyek beépültek a nagy egészbe, de amelyek megőrizték sajátosságaikat (olykor egészen napjainkig). Bárki, aki Romániában él, sejtí, hogy mit fejeznek ki az olyan elnevezések, mint Bukovina, Herța-vidék, Vrancea vidéke, Dobruzsza stb. Amikor 1918-ban egyesültek Romániával, nem minden bukovinai gondolta úgy, hogy ennek bármilyen körülmények között be kell következnie, úgyhogy amikor *Dimitrie Gusti* előadás-sorozatát szervezt az 1923-as alkotmányról, egyes előadók erre még figyelmeztettek. Az erdélyi románok sem gondolták mind úgy, hogy a Regátta való egyesülésnek minden egyezkedés nélkül kell bekövetkeznie; bizonyítja ezt, többek között, Traian *Vuiu* Franciaországból egyik barátjához küldött levele, amely csak nemrégiben vált ismertté.

Mindazt, amit a két háború közötti román állam a tartományok közös nevezőre való hozását siettetve nem valósított meg, a kommunista rendszer ötven éve csak tovább mélyítette. A proletár internacionalizmus nevében véghezvitt nivellálást nemrégiben a nemzeti érdek nevében folyó nivellálás követte. És amikor *Octavian Paler* publicisztikai írásaiban a román európeereket fitymálva azt mondja, nem lehetsz „sehonnan jövő” európai, én arra gondolok, hogy ugyanezt a kérdést az identitás más szintjén is megfogalmazhatjuk, s nem lehetünk „sehonnan jövő” románok sem.

Mindannyiunknak e közös történetéből következtetve azt kell mondanom, hogy egy ilyen vitának nincs miért nyugtalanítania a nem gyülekező és nem titkolt érdekek által vezérelt lelkeket. A kisebb vagy nagyobb mérvű közigazgatási autonómiák jelen voltak múltunkban, s ma is működhetnek, főleg mivel a globalizációs trendek alapja egyben regionalizációs folyamat is jelent. A helyi tradíciók újraértékelése jó alap (vagy legalábbis jó fogódzó) minden olyan tervhez, amely a létező állami struktúrák rugalmasabbá tételét célozza a polgárok javára, függetlenül azok etnikai, kulturális vagy vallási hovatartozásától. A múltat semmiképp sem kell visszaállítani, de nem is tekinthetünk el tőle teljesen. Nem bélyegezném meg azokat közülünk – mint *Marius Cosmeanu* teszi –, akik még nem látják, mi a megoldás, de hajlandók tárgyalni róla. Mert a megoldás, íme, nem egyetlen s nem is nyilvánvaló.

A románul gondolkodás különféle módjai

E ponton néhány rövid megjegyzést tennek a román közösség szintjén domináns gondolkodásmódról. Túláságosan ki szokás emelni az *európai* és a *balkáni* élet-szemlélet különbségeit. Az egyik a „Miticáké” – a komolytanoké, korrupcióké, a minden vállalkozásban állhatatlanké –, a másik az erdélyi románokat jellemzi (akik komolyak, erkölcsösök és kitartóak céljaik követésében). Egy kissé szkeptikus vagyok ebben az elhatárolhatóságban. Nem hiszem, hogy komolyan használhatjuk *Caragiale* metaforáit a szükséges fogalmi megközelítés helyett.

Ezért úgy gondolom, hogy a két Románia – s itt a Románia kifejezést a román közösség s nem az állam megjelölésére használom – nem a balkáni (Munténia és Moldva), illetve az osztrák-magyar közegből eredeztethető (a Partium, a történelmi Erdély, Bukovina). Még csak nem is a tradicionális és modern Románia kettősségéről van szó, ahogy A. *Marino* gondolja (*A Politică și cultura* – Politika és kultúra – című, 1997-es kötetében). A román viselkedésmódok szerintem nem a valamikori állami-kulturális hovatartozásnak és nem a városiasodás fokának függvényei. Újabb kutatások szerint az erdélyi értelmiségi elit nagy többsége nem alacsony társadalmi rétegekből származik – inkább a kismemesség, a papság, a vagyonos parasztság rétegeiből ered. A románság nagy többsége viszont falusi, szegény, ortodox vagy görög katolikus volt, legalábbis a XIX. század közepéig. Köztünk és paraszt nagyszüleink vagy dédszüleink között a távolság itt, a mai Erdélyben a románok közt épp oly kicsiny, mint a hegyeken túl, Munténiaiban és Moldvában. E tekintetben Románia homogénebb, mint gondolnánk, a falusi világ perspektívája pedig nem csúpn az iparosítással városnegyedeket benépesítő betelepülők révén van jelen a városiak szemléletében. „Rurális” modellek szerint rajzolódik ki a románok kulturális horizontja *Alecsandritól* és *Kogălniceanutól* kezdődően (Moldvában) N. *Grigorescu* paraszttasszonyaig (Havasalföld), de ugyanezt látjuk *Coșbucnál*, *Gogánál* és Ioan *Alexandrunál* is. A *sământătorism*, a népies irányzat („poporizmus”), a *Gândirea* nyomán kibontakozó irányzat („gândirism”) és a legionárius mozgalom lényeges erdélyi hozzájárulással alakultak ki, jelentek meg, de – s ezt nyomatókosítanunk kell – tökéletes együttműködésben a Regátta kulturális életének vezéralakjaival (itt *Iorgát*, *Nechifor*

*Crainic*ot és, ha úgy tetszik, Nae *Ionescut*ot kell megemlíteni).

Tételem tehát az, hogy a következő Romániák együttéléséről van szó: egyrészt létezik egy többségi, a klánok ősi logikájában és rituáléjában mélyen gyökerező Románia (amely olykor a *vendetta* és a *omerta* szintjén nyilvánul meg), és egy modern, amely felfedezte a polgári individualizmust és a kartézianus racionalizmust; amely azonban nehezen találja meg a kiutat eredeti környezetéből, keresvén egy másfajta szolidaritás kialakítását.

Ez utóbbi kialakulásában nyilván a román nyugat és Közép- valamint Nyugat-Európa közötti kapcsolatok játszottak szerepet, és a másik Románia, az ősi közösségeké, természetesen a Balkánon is megtalálható. De az ütköző mentalitások magyarázatának, úgy vélem, ebből a – mélyebb – állapottól kell kiindulnia, s nem olyan történelmi körülményekből, amelyek a hosszabb táv perspektívájából kérészetűnek tűnnek.

Erdély – s vele együtt a mélyrétegeiben oly egységes egész Románia – esélye az lenne, ha a modern típusú, liberális és demokratia individualizmus szelleme megerősödne és jelenvalóbbá válna a közélet színterein (a mass mediában, a polgári és politikai aktivizmus révén). Másként a múlt továbbra is felfalná a jövőt, a klientizmus (a nepotizmus, az atyafiság szelleme, a kapcsolatok és a protekció), a karizmatikus *leadership*, a populizmus és rendőrbatizás („politianism”) megfojtja a meritokrácia és tisztességes verseny, a szabadság és demokrácia szellemét.

Ami a szavazatok mondanak

Végül még egy szót. *Molnár Gusztáv* szerint – amint azt az *Erdélyi kérdés az új politikai kontextusban* (megjelent a *Problema transilvană* című kötetben) valamint a *Választási geográfia – 21 tételben* (*Provincia*, 1.sz.) című írásaiban elmondja – az erdélyi szavazók magatartása amelllett szól, hogy Erdély politikai értelemben is létezik, világosan elhatárolódva Románia többi részétől. Én nem osztom nézőpontját. Ha Erdély különböző övezeteit vizsgáljuk, különbözőségeket találunk a megyék közt is. Ami *Molnár Gusztáv*ot politikai reményekre jogosítja fel, az számomra a civil társadalom szintjén reménykeltő. Úgy gondolom, az erdélyiek szavazatai az elmúlt tíz év során arra a potenciálra utalnak, amellyel e térség emberei új, európai és demokratikus játékszabályok alapján működő polgári keretet tudnának teremteni. Hogy e keret átalakíthatja-e az – intézményes és egyéni – aktorokat, csak ezután dől el, ugyanis meglehetősen sok akadály van (széles körben elterjedt hamis kockajátékok, törzsi szellem és uralkodó klánok, egyfajta pesszimizmus a nyomor és hosszas hatalmaskodás nyomán, az új vezetők csalásaitól való félelem stb.). Lehet, hogy az az új közszellem, amelyről az elmúlt évtized statisztikái tanúskodnak, valami újat eredményez a politika terén, de az is lehet, hogy épp ellenkezőleg, csúpn a polgári szellem és annak megnyilatkozási módjai válnak dinamikusabbá, változatosabbá. De az is meglehet, hogy a születőben levő történelem mindannyiunknak igazat ad vagy mindannyiunkat megcáfol. Meglátjuk!

Fordította: BAKK MIKLÓS

¹ Utalás Nicolae *Mănolescu* irodalomkritikusra, a *România Literară* című lap főszerkesztőjére, aki ez év nyarán bejelentett lemondásáig a Nemzeti Liberális Párt választmányának elnöke volt.

² Corneliu *Vadim Tudor*